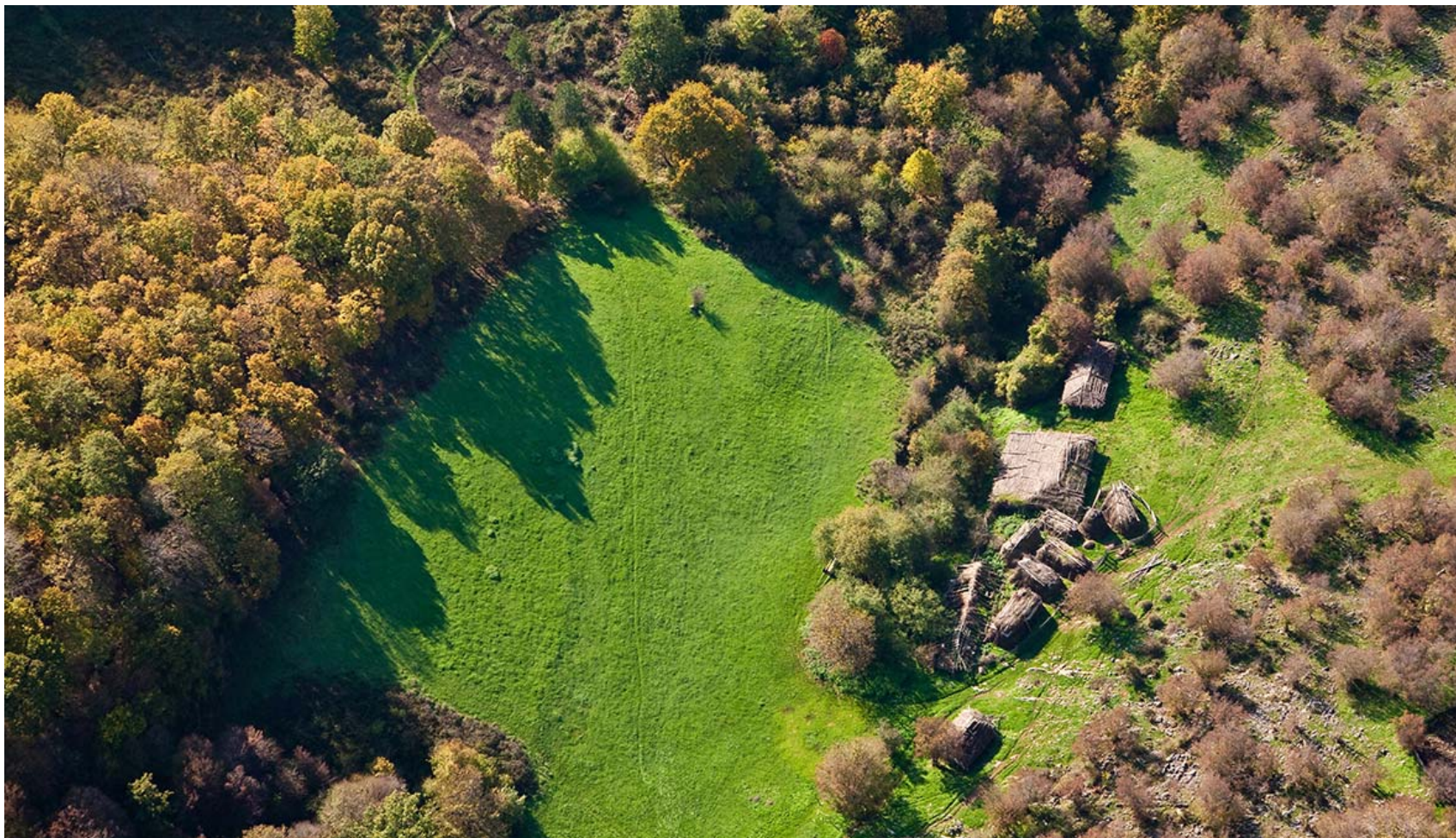

Траките и тяхната култура в екологичен аспект

д-р Атанас Орачев (председател на Научния съвет на Сдружение „Черноморска Странджа“)

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУЖЕСТВО

Траките и тяхната култура в екологичен аспект

д-р Атанас Орачев (председател на Научния съвет на Сдружение „Черноморска Странджа“)

Екологичната проблематика, която най-сетне започна да тревожи и българското общество, не е била специален обект на изследване за българските историци, археолози и етнографи.

Тази тревога е хилядолетна и историята дава достатъчно примери до какво водят „отпадъците“, които съпътстват живота на хората току-речи веднага след като започват да градят жилища и да се групират в селища - в Тракия основно след VII-VI хил.пр.Хр. Бедите в следващите хилядолетия са най-различни и не подминават и най-урбанизираните антични градове като Рим, прочут не само със своите амфитеатри, терми, пътища, мостове, акведукти..., но и с начина по който превръщат река Тибър в „клоака“. Ето защо и тук немалка част от редуващите се епидемии следва да се свържат с „боклуците“.

Не ми е известна световна история за човешките „боклуци“, както и съответно историческо изследване за българските земи. Известна е една „История на тоалетните“, като осмислянето на наличните материали обаче може да бъде поучително и в ретроспективен, и в проспективен план.

Проспективният в днешните му селско-градски аспекти може да започне с прословутите странджански „висящи тоалетни“, за да завърши с разбирането какво изхвърлят и какви са последиците от директното вливане в морето на множеството градски „отходни тръби“.

И ретроспективният ще да е продуктивен, защото може да оглежда проблема за всякаквите боклуци още от VI - V хил.пр.Хр. насетне за да се сравняват ситуацията в и около големите селищни могили в Тракия (за някои изследователи това са европейските протоградски структури) с „малките“ (плоските) селищни могили, които са „селски“ и още тогава покриват всички български земи.

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУЖЕСТВО

“Прекрасният български географски пейзаж е изпълнен с хилядолетна човешка история, която полага основите на европейските цивилизационни модели.”

Неформулирана българска историко-географска мъдрост

Проект „За Балкана и хората“

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

За Омир, Тракия е била най-напред “майка на овце”. Интензивното земеделие с дълбока оран и волски впрягове всъщност започва да се развива в българските равнини едва от I в.сл.Хр. насетне, когато гръко-римския цивилизационен модел навлиза във Вътрешна Тракия. Именно българските овчари с тяхното отгонно скотовъдство (наричано днес трансхуманс) са наследници на един девет хилядолетен цивилизационен скотовъдно-земеделски модел, елементи от който оцеляват докъм началото на XX век.

В Западна Европа селската култура с нейния паганизъм е ликвидирана през XV-XVI век. Това показва защо усилено западноевропейците рисуват овчари и техните “аеди” през XVII-XIX век, но и защо българската фолклорна култура е най-протяжната назад във времето – чак до праисторическите времена.

Проект „За Балкана и хората“

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
BЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Кои са траките и какви земи за обитавали в древните представи?

За Херодот *“траките са след индийците най-многолюдния народ на земята”*, а за Дионисий Периегет те притежавали *“безкрайна”* земя. Защо тракийската земя е *“безкрайна”* се разбира от древни представи, в чиято основа стои Титанидата Траке - сестра на Европа и доведена сестра и на Азия и Либия (Африка). За тази тракийска прародителка знаем от Андрон от Халикарнас, който известява: *“Океан се оженва за Помфолига и Партенопа и от Партенопа добива Европа и Траке, а от Помфолига - Азия и Ливия, от които сушите получават своите имена”*. Следователно Траке, ще да е била една от древните *“сушите”* ..., а за Софокъл Борей грабнал бил Орейтия *“за да я отнесе “оттатък Понт в крайните предели на земята, към изворите на нощта, при небесните врати и старата градина на Феб”*.

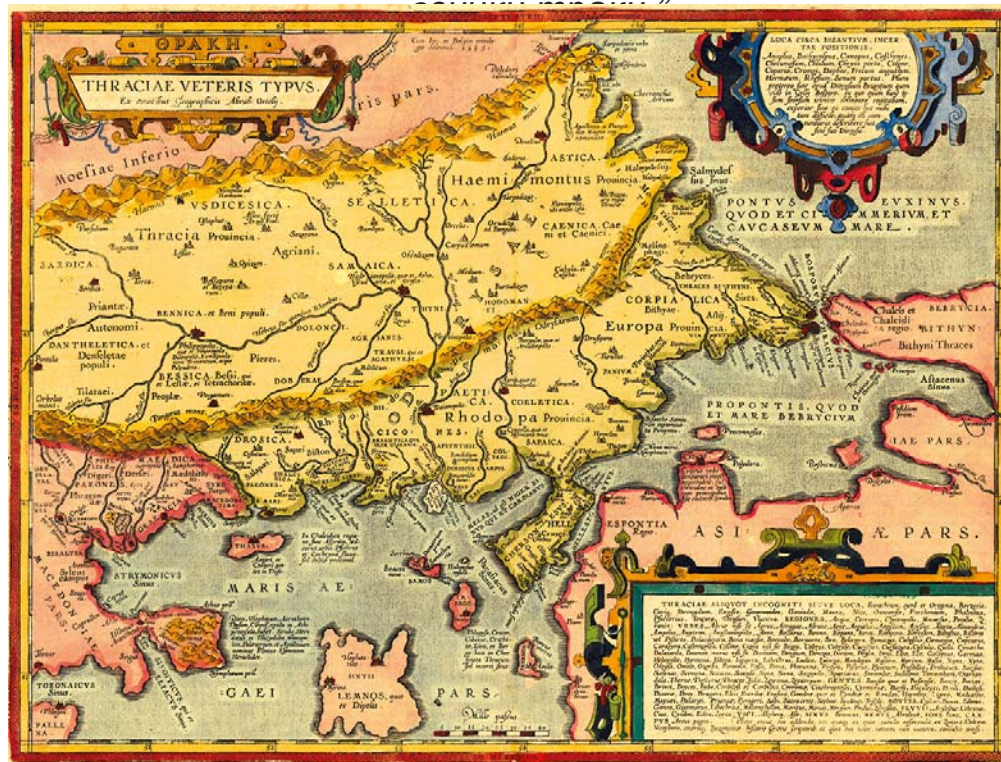
Проект „За Балкана и хората“

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите, ангажирани с опазване на защитените територии в България гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

През историческите времена и тракийската територия, и представата кои са траки, лека-полека да се свива. Защо става така информира отново. Той посочва, че и на запад от Струма живели траки, като заявява, че усилията на Филип II и Александър Велики преместили границата по р. Места. Въпреки промените и в политическата ситуация и в мисленето на елините, представата за тракийската многобройност обаче се запазва, защото Павзаний твърди, че: *“След като Александър [III Велики] умрял, Лизимах става цар на граничните с македоните траки... Това ще да е била една малка част от тракийския народ, защото по-многоброен народ от траките, събрани ведно, няма с изключение на келтите, ако сравняваме един народ с друг. Ето защо никой народ преди римляните не могъл да покори*

Проект „За Балкана и хората“

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
BЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУЖИТЕЛСТВО

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

1. За елините тракийската селска общност е най-многолюдната в Европа. Тя е била многосъставна и през I хил.пр.Хр. влиза в разностранни и многопосочни контакти с елинската градска култура.
2. Отношенията между двете най-големи култури в Югоизточна Европа не бива да се схващат като етнически, защото са социокултурни.
3. През и след VII в.пр.Хр. в Тракия се развиват два основни цивилизационни модела – тракийския селски и елинския градски: когато елини и траки си взаимодействат са настъпвали благодатни времена, а при противоборства е идвала разрухата.
4. Римското завоевание на Тракия води и до движение на значими тракийски маси на север от Дунав.
5. След включването на траките в римската империя и особено след налагането на християнството отношението към траките се променя и се появява нуждата от нов термин за обозначаване на нехристиянизираното селско население на Балканите.
6. През т.мар късна античност и ранното средновековие населението в тракийските територии отвъд Дунав започва да се именува “склавиной“. Херодотовите източноримски и латински следовници имат сходни географски представи за населението между Егея и Закарпатието, като демонстрират почти еднотипно мислене в социо-географски и културно-битов аспект.
7. Средногръцките и латинските автори вече не определят обитаващата територията население за “най-многолюдно”, защото разделят “склавинските” племена на три части: венети, анти и склавини.
8. Всяка една от тях се дележа на много племена и тъкмо сборният етноним за тази нова “селска” европейска земеделско-скотовъдна общност става названието “склавиной”, което съвременните автори приемат за равнозначна със съвременното славяни.
9. От последните десетилетия на VII в. на Балканите се настаняват българите. Те се изявяват като държавотворен елемент, който споява благодарение и на християнството завареното селско население в Мизия, Тракия и Македония в една нова многолюдна селска общност - българската.

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Тракийският трисезонен скотовъдно-земеделски календар и
Трите Велики богини от праисторическата пластика и одрюските царски сервизи

Проект „За Балкана и хората“

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Тракийският трисезонен скотовъдно-земеделски календар и
Трите Велики богини от праисторическата пластика и одрюските царски сервизи

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Тракийският трисезонен скотовъдно-земеделски календар и
Трите Велики богини от праисторическата пластика и одрюските царски сервизи

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУЖИЧЕСТВО

Тракийският трисезонен скотовъдно-земеделски календар и
Трите Велики богини от праисторическата пластика и одрюските царски сервизи

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Римските скотовъдни календари

Археоастрономичните анализи на материалите от Тракия пропускат да съобразят наличните данни и с онзи древен календар, който се използвал навремето в Рим преди легендарният основател Romulus да проведе своята календарна реформа. Ромуловият календар съдържал 304 дни, бил десетмесечен, започвал в началото на вегетативния период (1 март), за да завърши в края на декември. Макар Овидий да твърди, че той се основавал на бременността у жената, в основата му лежи 10-месечната бременност на кравата, за която известяват Варо и Колумела. Най-популярното изложение за 10-месечния календар дължим на Плутарх: *„Действително в древността за първи месец смятали март... Други пък приемат, че декември бил десети месец след март, януари – единадесети и февруари – дванадесети: ето защо през февруари – преди края на годината, извършват очистителни обреди и принасят жертви на умрелите. След това редът се променил и януари станал първи, понеже в новолунието на този месец, което наричат календи – след изгонването на царете, встъпили в длъжност първите консули...”*

В основата на десетмесечния календар стои древен цикъл: етруските имали учение за десетвековния исторически и космически цикъл, на който отговаряла и етруската 10-месечна година. Едва през VII в. пр. Хр. (при друг легендарен цар Numa Pompilius или в средата на V в. пр. Хр. въвели 12-месечния календар. Той започвал на 1 март и завършвал в Терминалий на 23 февруари. Най-древният известен римски календар - „нундиналният”, който предхождал Ромуловия, засича и описва американският изследовател Ван Л. Джонсън. Името му идва от богиня Нундина, за която известява Макробий. Тя била свързана с обредите на лустрация, когато децата от мъжки пол приемали своите имена. Това ставало на деветия ден след раждането им (за момичетата - на осмия ден) и се правело, понеже - като получавали име, новородените преминавали от „животинския” към „човешкия свят”. Едва сега те били подложени на действията на злите сили - оттук дните, в които се давали имената (три за момчетата и две за момичетата) носят названието „дни на очистването” (dies lustrici). В Рим първият годишен цикъл завършвал с празника Тубилустрий - 23 март, а нундиналният календар бил използван от палатинските скотовъди - наред с овце и кози, те отглеждали край местното „Козе блато” и много свине.

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

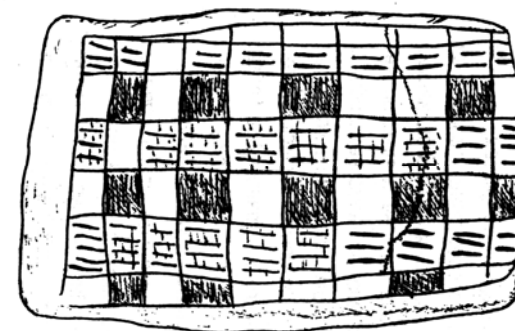
Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Трисезонният скотовъдно-земеделски календар

Нундиналният календар бил четиримесечен - време, което отговаря на бременността на свинята, а дори и в историческите времена на Юнона продължавали да жертват по време на всяка календа по 30 прасета, така както направил навремето Еней. Ето защо тази Юнона носела показателния епитет *Covella/Convella*, за който извесстват Варон и Макробий, за който *Сатурналии 1.15.10-11*). Ван Джонсън с право предполага, че той следва да се осмисли като „носеца свинска кожа/четина“, така както Юнона Капротина било „носеца козя кожа“. В този праисторически календар годината имала 120 дни и се състояла от 15 седмици (от по 8 денонощия). Три такива години (от по четири тридесетдневни „лунни месеца“) съставяли една слънчева. В края на третата „нундинална“ година, прибавяли 5 интеркалярни дни и така формирали една астрономическа от 365 дни. Спецификата на този тристепенен (трисезонен) годишен цикъл добре обяснява и „троичността“ в енеолитната култова сцена от Овчарово. Горепосоченото не означава, че равноденствията и слънцестоянията не могли да бъдат установявани и да са чествани още през енеолита, а досегашните археоастрономични анализи на праисторически материали са неправомерни. Наблюдения над „числовите“ закономерности и в култова сцена от Овчарово, и в керамичния модел от Слатина, и в „Лунната обсерватория“ край Байлово, и в „календара“ от Долнослав, и в родопските, и в другите известни светилища представят по правило данни за „незавършени“, а не за „пълни“ астрономически години.

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

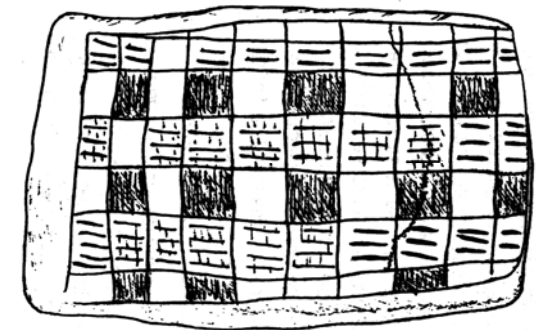

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Трисезонният скотовъдно-земеделски календар

Най-ранната Божа (женска) троичност се представя още от неолитната пластика чрез култовата сцена от Овчарово. Тя включва четири женски фигури: само една от тях е с означен пол (гърди) и символизира жрица на Великата Богиня-Майка, докато другите три представят „девици“. Четири са женските фигури и от един „керамичен олтар“ от Дуранкулак. Именно това са прототипите на сакралните сцени в чест не само на Богинята-Майка, но и на онези Велики Тракийски Богини, които се изобразяват и хилядолетия по-късно върху произведенията на тракийската торевтика.

Тази „троичност“ показателно оцелява във времето, за да се открие и в част от женските персонажи в българския фолклор. Тъкмо три са „вилите пророчици“ в „Манасиева хроника“, а образите на Вида, Гюрга и Магда изпъкват със своеобразните си качества и не са идентични с „тракийските нимфи“, защото в основата им са залегнали фолклорни преосмисляния на представите за Великите Тракийски Богини. Най-силни са отгласите от този трисезонен календар в Странджа, където и днес най-почитана светица е Света Марина.

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУЖЕСТВО

В Странджа Света Марина показателно е позната като Люта, Чурута и Огнена. В тракийският скотовъдно-земеделски календар „годината” имала 120 дни с по четири месеца от по 30 дни всеки. Три такива цикли/години (от по четири тридесетдневни „лунни месеца”) правели една слънчева: в края на третата година, прибавяли 5 интеркалярни дни и така формирали една астрономическа година от 365 дни. **Месецът** в тази трисезонна година е синодичен и отговаря на две последователни фази на луната, които днес се изчисляват средно на 29 денонощия, 12 часа, 44 минути и 2,8 секунди средно слънчево време. Заради елиптичността на лунната орбита и промяната на лунните възли обаче интервалът между две новолуния е променлив – от 29,25 до 29,83 дни. Допусканата грешка се е коригирала чрез пет интеркалярни дни, които се прибавяли след третия годишен цикъл (сезон). **Седмицата** в тази година са лунни и в основата си и се състояли от 8 дни, а 15 седмици са формирали един сезон.

Трите сезона предопределят и трите големи български обредни практики с новогодишен характер. Тези практики възникват още през праисторическата епоха, като се откриват в тракийските царски сервиси и „рицарските украси”. Възможната идентификация на тези Тракийски Велики Богини е: с „клонка” в ръка – на първия сезон, „с кучета в ръце” – на втория и „с лък и стрела” на последния цикъл в трисезонния тракийски скотовъдно-земеделски календар. Тук впечатляват женските персонажи като Магда, Гюргя и Вида от българския „Кралимарковски цикъл”. **Трисезонната година е завършвала на 20 декември.** На 25 декември настъпвала новата трисезонна година, а времето между днешните Игнажден (20 декември) и Коледа (25 декември) е строго фиксирано. То отговаря на онези необходими пет интеркалярни дни, които се прибавят, за да се получи пълната тракийска скотовъдно-земеделска трисезонна година – $4 \times 3 \times 30 + 5 = 365$ дни. Трисезонната година запазва своя лунно-слънчев характер, което личи тъкмо от „разминаването” на нейния край и начало с астрономическата дата на зимното слънцестоене. В северното полукълбо това е ставало именно около 22 декември. Така най-дългата нощ и най-късият ден са на 22-23 декември и зимното слънцестоене по принцип попада точно в средата на петте интеркалярни дни.

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Ах, тези български овчари!

Те запазват своята култура чак докъм средата на XX век, докато в Западна Европа селската култура с нейния паганизъм е ликвидирана през XV-XVI век. Това показва защо усилено ги рисуват западноевропейците през XVII-XIX век, но и защо българската фолклорна култура е най-протяжната назад във времето – чак до праисторическите времена. Рисуват и българските “аеди”.

III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.

Проект „За Балкана и хората“

Проект „За Балкана и хората“

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

1. Още в VI хил.пр.Хр. в тракийските земи се извършва „неолитна революция” и се обособяват природосъобразно скотовъдство и земеделие.
2. През V хил.пр.Хр. се обособяват и занаятите, като някои интерпретации за последвала „екологична катастрофа” са най-малкото пресилени.
3. Още в праисторическите епохи (неолитна, енеолитна бронзова и желязна) се формират представи за онези божества-покровители, които регулират отношението към природата. До края на V хил.пр.Хр. те са антропоморфни, а от края на IV докъм средата на II хил.пр.Хр. зооморфни.
4. От средата на II хил.пр.Хр. в обредния календар властват отново антропоморфни божества, а трисезонния годишен календарен цикъл е основен регулатор на отношението хора – обожествена природа в тракийското скотовъдно-земеделско стопанство.
5. И в след началото на „историческата епоха” през и след I хил.пр.Хр. тракийското стопанство е екологично, като успешно осъществява отгонното скотовъдство. От него са заинтересовани и отседналите земеделци, при които (за разлика от средиземноморските земи) се развива и отглеждането на едър рогат добитък, който е необходим за земеделските дейности.
6. Преобладаващият природосъобразен характер на селското стопанство се запазва и през т.нар. средновековие, в което – специално за българските земи, продължават да имат регулиращи функции редица вписани в християнството паганистични култове.
7. Традиционните балкански селкостопански практики продължават да вършат своята регулативна роля и през османската епоха, която (за разлика от Западна Европа) буквално ги консервира.
8. Екологичното отгонно скотовъдство в българските земи се развива успешно чак до XIX век, като началото на неговото отмиране се бележи от новите балкански държавни граници. Те по брутален начин слагат край на хилядолетно природосъобразно стопанство.
9. В наши дни възстановяването на поне част от тях изглежда като добро бъдеще и за българското, и за балканското стопанство, което продължава да бъде сковано в повече от нерационални граници.

*III-то обучение за повишаване капацитета на служителите,
ангажирани с опазване на защитените територии в България
гр. Враца, 11-15.05.2015 г.*

Проект „За Балкана и хората“

BULGARIAN-SWISS COOPERATION PROGRAMME
БЪЛГАРО-ШВЕЙЦАРСКА ПРОГРАМА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО